

edilmiştir. Hicretin ikinci asrında bir ya-ya askerini atıyyesi 1000 dirhem veya 70 dinar, süvarininki ise bu miktarın iki ka-tı kadardı. Kumandanların ve diğer özel personelin atıyyeleri ise daha fazla idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “‘atâ” md.; *Tâcü'l-‘arûs*, “‘atâ” md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1076; *el-Mu-vaṭṭa*, “Zekât”, 7; Ebû Yûsuf, *el-Ḥarâc*, I, 311-335; II, 197-203; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 318-384, 580-581; İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳât*, III, 296-305, 336; İbn Zenceveyh, *Kitâbü'l-Emvâl*, Ri-yad 1986, I, 510-612, 941; Taberî, *Târîḫ* (de Goeje), I, 2412-2418, 2495, 2540; Mustafa Fay-da, “Hz. Ömer’in Divân Teşkilâtı”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, II, 133-176; A. S. Tritton, “Notes and Com-munication”, *BSOAS*, XVI (1954), s. 170-172; Cl. Cahen, “‘Atâ”, *Et*² (Fr.), I, 751-752.

MUSTAFA FAYDA

ATÂ BEY, Mehmed

(1856-1919)

Son dönem

Osmanlı maliyeci, gazeteci ve tarihçisi.

İstanbul'da doğdu. Beyrut nâibi Meh-med Galib Bey'in oğludur. Tahsilini İs-tanbul, Tekirdağ ve Beyrut'ta yaptı. Bu arada özel hocalardan Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca dersleri aldı. Ma-liye Nezâreti'ne bağlı kalemlerde, Nâfia ve Adliye nezâretlerinde, Edirne, Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve Manastır vilâyeti Âşâr ve Ağnâm nâzirliklerinde çalıştı. Posta ve Telgraf umumi müfettişliği yaptı. 1905 yılında Diyarbekir, ertesi yıl Erzurum va-liliğine tayin edildi. Fakat o sıralarda uy-gulamaya konulan hayvânât-ı ehliyye rü-sûmu yüzünden çıkan olaylar üzerine padişahın emriyle görevinden alındı. Ar-dından Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi âza-lığına ve Rumeli vilâyeti umumi müfet-tişliğine tayin edildi. II. Meşrutiyet'in ilâ-nından sonra Posta ve Telgraf nâzirliği-na getirilmesi düşünüldüyse de jurnalcı-lığı hakkında çıkan bazı söylentiler üze-rine tayini gerçekleşmedi. 1909 Ağustosunda İslahât-ı Mâlîyye Komisyonu üye-liğine getirildi. 1919'da Tevfik Paşa ta-rafindan kurulan kabinede maliye nâzi-rı oldu. Fakat o sıralarda yatalak hasta bulunduğundan nâzirlik koltuğuna otu-ramadan bir hafta sonra 17 Receb 1337 (18 Nisan 1919) tarihinde Çağaloğlu'n-daki evinde öldü. Mezarı Divanyolu'nda-ki Sultan Mahmud Türbesi'ndedir. Çok kısa süren nâzirliği sırasındaki yegâne faaliyeti, yıllardan beri düşündüğü malî islahata dair fikirlerini geniş bir rapor

halinde Bâbîâlî'ye sunması olmuştur. Dr. Galib Ataç ile Nurullah Ataç Mehmed Atâ Bey'in oğullarıdır.

Yukarıda sayılan resmî görevlerinin yanında Atâ Bey Sıbyan Dârümuallimî-ni'nde, Sütlüce Rüşdiyesi'nde, Mekteb-i Sultânî'de, Mekteb-i Mülkiyye'de, Dârül-fünun'da ve Medresetü'l-vâzîn'de ede-biyat, ilm-i ahlâk ve tarih hocalığı yap-mıştır.

Resmî hayatı boyunca çeşitli nişan ve rütbelerle taltif edilen Atâ Bey, daha çok ilmî ve fikrî çalışmalarıyla tanınmakta-dır. *Sabah*, *Musavver Mir'ât-ı Âlem*, *Diyojen*, *Tarîk*, *Mekteb*, *Servet-i Fün-nûn* ve *Pul* gibi gazete ve dergilerde ço-ğu maliye ile ilgili olmak üzere değişik konularda binlerce makale yazmış, bazı yazılarında Mefharî takma adını kullan-mıştır.

Eserleri. 1. *Musavver Elmenah*. Batı dillerine almanak şeklinde geçmiş olan bu Arapça kelimenin etimolojisine dair bir risâledir. 2. *İktitâf* (İstanbul 1313-1321). Dört ciltlik bir genel edebiyat an-tolojisidir; uzun yıllar orta dereceli okul-larda yardımcı ders kitabı olarak oku-tulmuştur. 3. *Tercüme Mecmuası* (İs-tanbul 1329). *İktitâf*'in tercüme kısımla-rı gibi yabancı dilde yazılmış bazı metin-lerin çevirisini ihtiva eder. 4. *Güft ü Şe-nîd* (İstanbul 1303r./1304). Bazı ibretli hikâyelerin toplandığı tarihî ve ahlâkî bir eserdir. 5. *Usûl-i İntihâb* (İstanbul 1329). Raoul de la Grosserie'den yapılmış idarî ve içtimâî konulu bir tercümedir. Atâ Bey'in ayrıca *Üç Fistanlı Kız*, *Leruj Da-vası*, *Beyaz Boyun Bağlılar* (İstanbul 1307) ve *İşret*, *Kumar*, *Nisvan Belâsı* (İstanbul 1923, 1926) adlı Fransızca'dan çevirdiği tercüme romanları da vardır. Bu eserleri yanında Mehmed Atâ Bey'in adını duyuran asıl çalışması ve en bü-yük hizmeti, şüphesiz Avusturyalı şarki-yatçı Joseph von Hammer'in Osmanlı ta-rihine dair meşhur eserini *Devlet-i Os-mânîyye Târîhi* adıyla Türkçeye kazan-dırmasıdır. Mütercim bu kitabı, eserin J. J. Hellert tarafından Almanca'dan Fran-sızca'ya yapılan tercümesinden çevirmiştir. Atâ Bey bu tercümede, müellifin yer yer yaptığı yanlışlıkları ve öne sürdüğü bazı sübjektif yorumları da kaynaklara ve devrinde çıkan en son araştırmalara dayanarak dip notları halinde düzeltilmiş-tir. Atâ Bey, Hammer tarihi tercümesini on beş cilt olarak yayımlamayı tasarla-mışsa da 1329-1337 yılları arasında bu-nun ancak on cildi yayımlanabilmiştir. XI. cildi ise *Osmanlı Devleti Tarihi* adıyla-

la 1947 yılında Maarif Vekâleti'nce ye-ni harflerle bastırılmıştır. Neşredilen kı-sımlar Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Köprülüler devrinin ortalarına kadar gel-mektedir (geniş bilgi için bk. HAMMER – PURGSTALL, Joseph Freiherr von).

Asabî bir mizaca sahip olan Atâ Bey Hoca Atâ ve aşırı derecedeki çalışmala-rından dolayı da Deli Atâ diye anılırdı. Yakınlarının ve oğlu Mehmed Galib Bey'in anlattığına göre az yer, az içer ve az uyurdu. Hayatı düzenli değildi. Ömrü-nün son yıllarını âdeta yatak içinde ya-zarak ve çalışarak geçirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakîit, nr. 530, İstanbul 19 Nisan 1919; *Os-manlı Müellifleri*, III, 110-111; Mehmed Nusret, *Tarihçe-i Erzurum yahut Hemşehirlere Arma-ğan*, İstanbul 1338, s. 57-68; *Türkiye Maarif Tarihi*, III, 1221-1222; Özege, *Katalog*, I, 277; II, 461, 677; IV, 1812; V, 1967; Babinger (Üçok), s. 435; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 49; Mehmet Zeki Pakalın, *Mâlîye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, Ankara 1978, IV, 356-370; *TA*, IV, 79; “‘Atâ” Bey”, *Et*² (Fr.), I, 752.

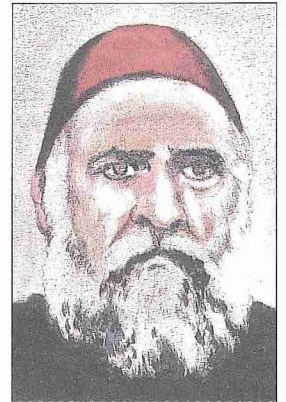
ABDÜLKADİR ÖZCAN

ATÂ BEY, Tayyarzâde

(ö. 1880'den sonra)

Osmanlı tarihçisi ve devlet adamı.

1801'de İstanbul'da doğdu. Atâullah Ahmed adıyla da tanınan Atâ Bey, Ender-rûn-ı Hümâyun memurlarından Tayyar Efendi'nin oğludur. Enderun'da yetişti ve II. Mahmud'un iradesiyle orada göre-ve başladı. Ancak babasının ölümü üzeri-ne Enderun'dan ayrılarak sırasıyla Dâr-ı Şûrâ kâtipliği, Giritli Mustafa Nâilî Pa-şa'nın divan kâtipliği, serasker mektup-çuluğu, Dâr-ı Şûrâ âzalığı (1844), Adana ve Halep mal müdürlükleri, İstanbul mu-hasebeciliği (1850), Ordu müsteşarlığı, Cezâyir-i Bahr-i Sefid müsteşarlığı (1859) görevlerinde bulundu. Bir süre memuri-

Tayyarzâde
Atâ Bey